

Coves i maquis

Josep Luís Viciano Agramunt

A FINALS DE L'ANY 1834, durant la lluita contra les partides carlistes, al Maestrat de veritat, el de Montesa, s'ordenà per l'autoritat militar l'emparedament de portes i finestres de masos, ermites i altres construccions rurals. Poc després, en la primavera de 1835, es va manar de nou el tancament de masos, ermites, construccions de camp i a més, coves i tota mena d'amagatalls; també s'ordenà la concentració de la gent camperola, generalment en poblacions, on acudien amb queviures i amb els bestiaris. Però, l'arribada del temps de la sega i la recol·lecció dels productes del camp va motivar l'anul·lació per les autoritats d'aquesta ordre d'agrupament i el retorn de la gent a treballar a les finques.

Novament, l'abril de 1843, es va manar cloure totes les construccions camperoles i les cavitats i, d'aquestes, a més s'emblanquinava la tanca perquè es coneguera o s'evidenciara qualsevol alteració posterior.

Passats els anys, la guerra civil de 1936/39 deixa el seu rastre de successos pel que fa a la cloenda de coves i avencs. Sempre hi ha qui no fia en la poca paraula dels guanyadors, no es presenta quan el reclamen o roman a la muntanya sobrevivint com pot. En ocasions, aquest fer constitueix el ferment d'una possible activitat guerrillera.

Ve després la Guerra Gran i, ja amb els alemanys fora de França, es pensa aprofitar l'experiència i les armes contra els franquistes. Primer, amb el desafortunat episodi de la vall d'Aran que pareix més cosa de polítics que de guerrillers o estratègies; després, amb una actuació més guerrillera, encara que no va faltar mai la intromissió dels polítics, actuació que va finalitzar en caure l'últim anarquista guerriller, no subjecte a les ordres de ningú.

Les guerrilles de la postguerra, conegudes pel nom de *maquis* degut a les seues activitats en la resistència francesa contra l'ocupació alemanya, van ocasionar que, en combatre-les, es tornara a tàctiques i actuacions ja emprades el segle anterior en els episodis contra els carlins. De com s'actuava en tenim alguns testimonis, els quals ens conten com al mas anava un membre de les forces encarregades de la repressió, generalment amb grau de caporal o sergent, que contactava amb el masover o, si era el cas d'una masada important, amb el més representatiu dels veïns, i li demanava per les coves o cavitats dels voltants que podien servir d'amagatalls guerrillers, per a després ordenar-

Forat del Falcó, amb la boca encara paredada l'any 1964. Foto Josep Lluís Viciano

li'n l'emparedament. El masover, que d'aquesta manera resultava complicat, buscava la col·laboració dels altres habitants del mas i hi tancaven la cavitat, costara el que costara, algunes vegades uns quants dies, com el forat del Falcó, pròxim a Gargant.

Un cas graciós és el del mas de Montoliu, la masada més important de la rodalia i per això, lloc que feia de punt d'agrupament de les gentes dels masos més menuts. Allà, hi va aplegar un sergent, el qual, mentre consultava els mapes, va trobar, per la part del Collado, unes *cuevas del Sastre* i va decidir que s'havien de paretar. Pròxims a les esmentades cavitats, però en aquesta banda de la ratlla lingüística, els masovers de la part de Xodos les coneixen com *la cova Plana*, degut a les seues característiques, no gens aprofitables com a amagatalls, i així li ho van fer saber al sergent; però aquest s'encabotava amb el seu tancament. Al remat, no els va quedar més remei que fer-li-ho veure sobre el terreny i, a les coves, van marxar tots, masovers i guàrdia civil, que una vegada allí se n'adonà de la raó que tenien els camperols. La informació ens la va donar el Sr. Agustí del mas de Montoliu, a primers dels anys seixanta.

Sobre altres emparedaments tenim un testimoni arreplegat l'agost de 1970 relatiu al forat del Llop, a terres de la Carrascosa. El Sr. Antonio, masover del mas en temps de les guerrilles, va rebre l'ordre de paretar aquesta cavitat. Un bon amagatall que ja s'havia utilitzat per a tancar bestiar en temps de guerra. Li ho van manar i ho va fer. També volien que paretara el forat del Porc però es negà, possiblement per trobar-se aquesta cova fora de la finca.

L'agost de 1972, el Sr. Batiste de les Roques Llises, el masover en temps dels maquis, ens dóna la següent informació: allà, hi va anar un caporal de la guàrdia civil que els va manar l'emparedament de les cavitats i van fer el forat Fondo i el forat del Porc, aquell que ja s'havia negat a tancar el Sr. Antonio. Ho van fer alçant paret de pedra en sec i amb emblanquinat posterior, perquè es coneguera amb facilitat qualsevol alteració posterior de la tanca; es va fer així per ordre estricta del caporal.

Quant a informacions de la presència de les guerrilles per aquells indrets, poca cosa hi ha testificada. Un testimoni és que va aparèixer un tronc disposat en la vertical d'accés a l'avenc de l'Ombria, cavitat propera als trencalls de Fraga, i que la gent pensava que era cosa dels maquis.

L'altre testimoni ens refereix la desfeta d'una partida del maquis a la lloma Saltadora. Sols va escapar un guerriller. De nit, per delació d'un camperol, foren localitzats i encerclats per forces de la guàrdia civil. Un dels maquis va intentar protegir-se amb una manta i, cobert amb ella, va morir. Per a fer de jaç, tenien pells d'ovella. Disposaven de molta càrrega i la gent dels voltants pensava, per això, que el mateix masover que els va fer el transport era el que els havia delatat.